

ПАРОДІЯ В КОНТЕКСТІ РОМАНТИЧНОЇ ІРОНІЇ

Кожна культура хоче бути свідомою свого походження. Тому у наш час пошуків українською культурою своїх справжніх витоків дуже актуальними стають дослідження різних історичних епох минулого України, що дає можливість не тільки дізнатися про риси мистецтва, філософії, освіти і т. ін. давніх часів, а й відкрити щось архетипічне, властиве українській культурі як такій, спираючись на що можна будувати своє майбутнє і, усвідомлюючи минуле, схоплювати свою теперішню сутність.

Дана стаття має на меті аналіз романтичної іронії в українській культурі, пошук її джерел і складників. Це вже ставало предметом наукового дослідження [див. Список літератури], але в недостатньому обсязі було проаналізовано місце і значущість пародії в романтичній іронії як у певному світобаченні і специфічному методі. Цьому аналізу й буде присвячена ця стаття.

Коріння романтичної іронії слід шукати не тільки у бурлескно-травестійних чи сатирично-гумористичних творах, а й пародійних. Знаємо, що пародією називається наслідування, при якому велична форма наповнюється нікчемним змістом. Пародія є імітацією піднесеного через нище, невідповідність змісту і форми, передразнення, переведення із трагічного на комічне.

При слові “пародія” приходять на думку насамперед середньовічні карнавальні дійства, знамениті “дні Осла” чи “дні дурника”, відомі пародії на церковні служби – Божественні Літургії. Публіка середньовічних містечок звикла, що у певні дні біля церкви чи у церковній обстановці пародіювалась історія народження Христа, де головною дійовою особою був осел, якого натовп лахмітників заводив у церкву в золоченому обладунку, переодягав його у багаті ризи й творив над ним урочисту службу-літургію. А роль Богородиці виконувала підпила дівиця. Духівництво при цьому співало гімни й наслідувало ревіння осла.

Відома й церковна пародія про втечу Діви Марії в Єгипет, розігрувало яку все духівництво, а також в’їзд у храм веселої дівиці на ослі. Після того, як вона верхи на ослі у супроводі великого натовпу й духівництва урочисто “проїхалась” по всьому місту, її пишно вводили в храм і ставили біля вітаря. Відбувалось урочисте богослуження, співаки бенкетували й кормили осла, а опісля все змішувалося у шаленому танці навколо осла, більше того, один з учасників веселого дійства, переодягнений на єпископа, осідлював осла лицем до хвоста і під веселі жарти натовпу їздив по місту, збираючи дари хлібом і пивом. На завершення – весела й буйна процесія з факелами й імпровізація непристойних фарсів – щось подібне до нинішніх карнавалів у Бразилії, “гуморини” в Одесі та ін. Та між ними були ще й комедії-фарси, вже вигнані із церкви, однак все в тому ж характері веселої сатири, маскараду, безчинств.

Дивує тут не стільки пародія на літургію, переведену на мову буфонади й фарсу, на храмову обстановку для гулянок і брудної тварини, як на саму релігію, адже Бога заміняє й пародіює осел. Духівництво є співучасником фарсу. Охоче терплять цю пародію вищі представники влади і Церкви. Більше дивує те, що глумління над усім священним приурочувалося до великих обрядових християнських свят – Різдва, днів Богородиці, Воскресіння тощо. Є численні пародії на найвищих ієрархів церкви, коли хлопчика одягають у єпископську мантію й митру, він служить за єпископа месу й дефілює по місту в компанії подібних ровесників, пародіюючи церковну процесію. Середньовічна історія Франції сповнена різних пародій – свято “п’яних дияконів”, вибори “абата дурнів”, “папи невігласів”, навіть “папи блазнів”, чию процесію серед злодіїв і п’яниць так детально описав Віктор Гюго в третій главі “Собору Паризької богоматері”.

Усі подібні пародії вийшли з самої церкви, і, коли їх звідти вигнали, вони все ж зберегли за собою право насміхатися над усім священним.

Відома пародія і в Англії, у середньовічних училищах правознавства молоді студенти під час різдвяних канікул відкрито розігрують блазнівський парламент, блазнівський суд, блазнівську в'язницю тощо. Пародіюються високі сановники, правителі, королівський двір, народні представники і юрисдикція – і все це відкрито, в дієвому комічному зображенні зі збереженням усіх форм і всієї серйозності. В історичні епохи монархії й церковної влади такі насмішкувато-комедійні дійства навіть заохочуються, особливо представниками влади, двору, монархами. В Англії, як і у Франції, ці пародії на вищу державну владу стабільно прив'язані до відзначення найбільших свят. Саме у свята представляються пародії на священне: чітко прослідковується зв'язок пародії з найсвятішим.

Уся середньовічна європейська література сповнена пародій на різні обряди: уявні весілля з підставними нареченими, уявні похорони з відсутнім покійником, як у Боккаччо, Фабліо, 1001 ночі, Семи мудрецях – всюди безглузда гра, симуляція смерті, і все це з дотриманням певних форм, позбавлених визначеного змісту. Такі пародії нагадують сатиричні комедії Арістофана, “Батрахоміомахію”, де в урочисту форму вкладений нікчемний комічний сюжет. Комізм античних творів, особливо Арістофана, полягає у невідповідності високого змісту й нікчемного оточення. У нього пародіюється не лише форма, як у “Батрахоміомахії”, чи у середньовічних літургіях, а й змістові залишається вся велич, без будь-якої побутовості (“Хмари”, “Птахи”, “Жаби”). Арістофан майстерно поєднує пародіювання містерій із пародією на суспільство, особливо охоче й часто він у своїх комедіях пародіює суд і народні збори, відгомін чого згодом знаходимо в англійських середньовічних шкільних пародіях на судочинство. Можна провести паралель між пародіюванням Арістофаном священних містерій та обрядів і середньовічних пародій-літургій і пародій-сюжетів, особливо влади [2, с.491].

Спостереження О. Фрейденберг над зразками пародій свідчить, що зв'язок їх з релігійними обрядами й ритуалами чи приурочення їх до релігійних свят не випадкові: спершу пародіювалось якраз найсвятіше – боги і культ, і перенесення пародії на владу, царів, правителів, народні збори, парламент, суддів і на всі основні цивільні форми було вторинним. Подібно як у Арістофана, або у ще давнішій комедії (Епіхарм) об'єктами насмішки є боги на чолі з головним божеством Зевсом, так у середньовічних фарсах дійовими особами пародії є Бог і Богородиця. Якщо відомо, що найдавніша комедія почала з пародіювання міфа й перейшла до олюднення лише згодом, то Греція підтверджує цей шлях комедії від бога, через героя й священне передання, до людини простої й смертної, шлях не комедії в нашому сучасному розумінні, а пародії в її колишньому сакральному значенні [2, с.494].

Звідси зрозуміла форма трагікомедії – певна сценічна, тобто в корені обрядова форма, яка спеціально використовувала піднесене і священні перекази, щоб позбавити їх змісту й передавати у комічно-нікчемному вигляді. Це заперечує, зокрема, тезу про появу богів у смішному вигляді як свідчення релігійного занепаду. Трагедія також походить із смішного – і трагедія, і комедія мають спільне коріння, що підтверджує пародія. У всіх європейських драматургів трагічна концепція йде поряд з комічною. У Шекспіра, як і в іспанських трагіків, проглядається узаконена традиція, яка зобов'язує створити дві концепції – трагічну й комічну, дві фабули і два типи персонажів. Дослідники середньовічної драми помітили, що природа так званих “слуг” лежить в ідеї двійника самого героя. Ця ідея подвоєння, тобто введення другого аспекту, становить природу будь-якої пародії [2, с.495].

Якщо розкрити всі симуляції, які нам подає пародія, то ми під ними знайдемо справжні “сутності”. Так, Осел – це давнє божество Сонця як носія спеки, а також родючості й рятівної стихії, так під травестією міфа й окремого бога-героя приховується тільки істинне релігійне уявлення про бога-героя, так слуга заступає володаря, блазень-цар – справжнього царя, так усі жартівливі обряди мають в собі релігійні вірування, лише

тимчасово замасковані своєю ж власною “подобою”. У всіх діях – від античності до середньовіччя – помітна виворітна сторона, вона і є природа пародії як вивернутої навиворіт пісні – (у перекладі з давньогрецької пародія – “пісня навпаки”). Але ж на її зворотній стороні завжди лежить її справжнє лице, її осмисленість, її сутність.

Перестановка ролей – це один із релігійних топіків стародавньої людини, що відповідає комічній лінії: псевдогерої у діях заступають собою справжніх героїв. І все це має якнайблагороднішу мету – приховати тимчасово справжність, вберегти від неї й висунути замість неї “подобу” – те ж саме без своєї суті. Це і є форма без змісту, велич при ницості, невідповідність і дволикість. Та це роздвоєння – лиш результат архаїчної концепції, а не її причина. Навпаки, єдність двох основ, трагічної й комічної, абсолютна спільність цих двох форм мислення, отже і слова, і твору – внутрішня тотожність, – оце природа будь-якої пародії у чистому вигляді. Це ідея будь-якої маски і будь-якого двійника [2, с.496].

У пародії полягає не маскуванню в нашому сучасному понятті і не відсутність змісту, як видається; у ній полягає підсилення змісту, підсилення природи богів, і насміхається вона не над ними, а лише над нами, і так вдало, що досі ми сприймаємо її як комедію, імітацію чи сатиру. Отже, пародія не є чийсь окремий винахід, чи плід чиєїсь веселої фантазії. Пародія не є імітація, висміювання чи передразнювання. Пародія є архаїчна релігійна концепція “другого аспекту” і “двійника” з повною єдністю форми і змісту [2, с.491].

Докорінна релігійна відмінність пародії полягає у двох концепціях – висміювання високого, піднесеного і утвердження його за допомогою благодійної стихії обману й сміху. Перше поняття є результатом відхилення, занепаду релігійної свідомості; друге – її апогей, момент творчої живої віри, яка ще очікує й сподівається. Коли в духовній культурі народу з’являється й живе пародія, тоді її функціонування слід пояснити або ослабленням релігійної думки, або безбожництвом, чи політичною свободою. Слід проте чітко розділити високе релігійне уявлення, що породило традиційну літературну форму, і саме життя цієї форми, яка забула своє релігійне походження і стала на службу новому змісту [2, с.497].

Такий обширний екскурс в історію виникнення пародії як виду творчості, а також аналіз її природи допомагає глибше зрозуміти роль цього жанру сатиричної літератури в становленні традиції романтичної іронії в Україні. Світова культура знає різновиди пародій як жанру, що виник на ґрунті розвитку сатиричної чи гумористичної творчості у глибоку давнину, а щодо християнської культури, то дослідники датують появу перших пародій на Святе Письмо IX ст., як і на духовну, релігійну літературу [4, с. 25]. У Франції в XII ст. пародіювалась лірика трубадурів, а на початку XVII ст. з’явилась пародія на лицарські романи – “Дон Кіхот” Сервантеса.

Дослідник української пародії Григорій Нудьга стверджує, що перші українські пародії з’явилися у XVI ст., а вже у XVII-XVIII ст. масово пародіюються Святе Письмо, церковні служби, духовні твори, урядові документи, навіть твори західноєвропейських авторів. Уже в половині XVIII ст. у курсі поетики, який викладав студентам Києво-Могилянської академії Георгій Кониський, подається визначення пародії як жанру. Професор трактує її як “наслідування відомих творів у серйозному тоні, хоч на практиці воно набуло сатиричного й гумористичного характеру” [“De arte poetica”, 1746]. Г. Кониський не вдається до в’яснення суті пародії як виду творчості, він скоріше констатує наявність такого виду літератури і тлумачить його з практики свого часу. На той час пародія справді була чисто сатирично-гумористичним видом висміювання реалій життя. На початку XIX ст. сатиричний характер пародії стає ще виразнішим, хоча згодом цей жанр зводиться до чисто літературного контексту.

Тут не місце вдаватися в теоретичні розмірковування щодо української пародії, адже нам важливо виділити й показати її роль у духовній культурі преромантизму й

романтизму, визначити місце цього виду творчого осмислення дійсності у становленні концепції романтичної іронії як особливого світорозуміння в філософії романтизму.

Якщо виходити із тези, що наявність пародії в культурі народу пояснюється або послабленням релігійної думки, або політичною свободою, то її розквіт в Україні в XVII-XVIII ст. є цілком закономірним. Цьому сприяли нестійке становище церкви, міжконфесійна боротьба, спричинена Берестейською унією 1596 року, а згодом – секуляризація Церкви. Захиталися утверджені віками звичні підвалини духовного життя, пов'язані з церквою як стрижнем цього життя, і це дозволило пародіювати найсвятіше, висміювати те, що пов'язане з церквою і її атрибутами та служителями.

Жанри сатирично-гумористичної літератури мають подібні засоби відтворення подій: шаржування, гіпербола, іронія, насмішка тощо. У пародії комічне відтворення полягає в тому, що пародист наслідує стиль об'єкта, але вкладає у твір протилежний зміст з метою висміяти хибність думки чи підкреслити негативні риси художнього зображення або викликати насмішку. Пародія в українській літературі близька до травестії, яка є жартівливим описом подій, що раніше були описані серйозно, як у численних наслідуваннях “Енеїди” Вергілія, де величні й могутні боги описані як звичайні люди. Пародія, навпаки, звичайне подає як звеличене. У травестії серйозний зміст вкладається у жартівливу форму, а в пародії навпаки – у серйозну форму вкладається жартівливий зміст.

Часто пародію плутають зі звичайними сатиричними творами чи памфлетами, що недопустимо й неправильно, оскільки в пародії відтворюється чужий твір лише для того, щоб його висміяти, дискредитувати або самого автора, або зміст твору, заперечити змістові чи формальні його риси, заперечити канон, як це видно із пародій на церковні служби. На перший план виступає контраст між обраними засобами і змістом заради зниження, бичування, висміювання об'єкта.

До нашого часу збереглися переробки творів, що часто сприймаються як пародії. Вони використовують форму і фразеологію популярних пісень, колядок, щоб спрямувати сатиру на певний об'єкт, часто інший, ніж у творі-зразку. Пародія скоріше нагадує епіграму, проте відрізняється від неї тим, що епіграма дає безпосередню оцінку певної особи чи твору, пародія ж – опосередковано. Уже згадуваний дослідник пародії Г. Нудьга вважає, що пародія як літературний жанр “виник у процесі боротьби нового зі старим. Пародію народжують антагоністичні взаємини в літературі, ідеологічна боротьба навколо завдань літератури і в процесі мистецьких пошуків” [1, с.18].

Учений наголошує, що в західноєвропейській культурі пародія виступала, зокрема в епоху романтизму, як реакція на високі стилі (класицизм), проти засилля духовної літератури, навіть епосу. Все це поєднане і з сатиричним викриттям суспільного зла, тих суспільних верств і класів, які були реакціонерами й заважали новому. У Німеччині таким реакційним і відсталим, ворогом поступу було міщанство – бюргерство, проти якого спрямовувалась романтична іронія. Саме на прикладі Німеччини кінця XVIII – початку XIX ст. можна продемонструвати спорідненість пародії та романтичної іронії.

В українській духовній культурі згаданого періоду пародія йде часто в парі з бурлеском, зокрема у творчості мандрівних дяків-пиво́різів XVIII ст., у різдвяних і великодніх віршах, що пародіюють іноді духовну лірику, або в інтермедіях, вертепних драмах, де окремі сцени є пародіями на сцени шкільних драм. У пародії в першу чергу проявляється боротьба думок і творчих методів, стильових течій. Крім того, дослідники розрізняють різновиди пародій, залежно від їх функцій. Так, численні пародії на колядки, наявні в українському фольклорі, свідчать про бунт проти аскетичної моралі, реакційної ідеології, Церкви з її різними заборонами, а навіть мертвої мови духовних творів.

Г. Нудьга вважає, що в українській культурі доцільно говорити про сатиричні й гумористичні пародії [1, с. 22]. Сатирична пародія бичує думку, стильові основи твору, мову, образну систему, композиційні прийоми, штампи, дріб'язковість сюжету або мистецьку невправність. Сатирик-пародист бореться проти старого, закостенілого,

знецінює його, висміює, заперечує його во ім'я нового, картає думки і стиль. Гумористичні пародії заперечують окремі риси, вади стилю чи сюжету. Особлива увага приділялась пародії в середині XIX ст., коли реалістична критика накинута на романтичну сентиментальну поезію, вважаючи її “пустою”.

Отже, пародія відіграла суттєву роль у становленні традиції романтичної іронії. Тим більше, у житті українського народу пародія аж ніяк не була випадковим явищем, вона народжена схильністю мас до сатиричної й гумористичної творчості, до критичного осмислення фактів дійсності, вчинків влади, творів мистецтва, суспільних феноменів. Українська народна пародія ще мало досліджена, однак знаємо, що у народній поезії пародій значно менше, ніж в літературі. “Власні твори народ пародіює зрідка, зате охоче вдається до пародій на твори духовні, церковно-релігійні та деякі обрядові пісні” [1, с. 38].

Стихія народного гумору, форми народного поетичного мислення, стикаючись з літературою церковною, яка нав'язувалась офіційно, викликала певну реакцію, що вилася у пародійну творчість. Таке зіткнення було довготривалим, тому активний народний гумор проявився у пародіюванні церковних відправ, молитов, гласів, апостолів, християнських колядок та щедрівок. Так було і в Західній Європі. Пародіювали для жарту, для розваги духовні речі, й це засвідчило вже несерйозне ставлення до Церкви, навіть свідоме заниження її ролі, вияв критичного ставлення до Святого Письма. Найбільше пародіюється те, що Церква настирливо пропагує, навіть вимагає заучувати, як молитва “Отче наш”: “Отче наш, \ Батько наш \ Кури крав \ Та в мішок ховав. \ Кури сокочуть \ Та в мішок не хочуть” [3, с.183].

Фантазія пародиста вносить у серйозну церковну молитву бурлескний настрій, зміст пародійного твору далекий від молитви, гумористичний коломийковий вільний тон підкреслює абсурдність слів, – усе це сприяє формуванню іншого світу, ніж зображений у церковному витворі.

Подібні пародійні тексти нагадують скоромовки, схожі на нісенітницю, балагурську говірку, що свідчить про несприйняття молитов церковнослов'янською, тому малозрозумілою мовою: “Вірую, \ Їхали купці фірою, \ Мали кобилу сірую” [3, с. 183].

Як правило, у пародіях на молитви на першому плані виступає бажання покепкувати над малозрозумілим текстом чи змістом, часом навіть зневажливе до нього ставлення. Пародисти створюють і живуть у власному світі, який близький і зрозумілий кожному. Особливо часто в усній народній творчості зустрічаються пародії на церковні відправи, вони сатиричні, гумористичні й фривольні за змістом, свідчать, що автори їх почувалися людьми вільними, розкованими, незалежними від Церкви. Тому часто висміюються не лише церковні церемонії, а й служителі культу – попи, дяки: “Паки, паки, \ Порвали попа собаки. \ А якби не дячки – \ Порвали б на клочки” [3, с. 185].

Розмаїті й численні пародії на різні молитви та церковні служби побудовані на довільному, іронічному ставленні до цих релігійних обрядів і творів, що часто представлені у карикатурному світлі. Це означало, що світ релігійний і церковний був незрозумілий здоровому глузду мирян, вони жили у власному, доступному своєму розумінні світі релігійних уявлень. Звідси відверте висміювання і пародіювання плутанини й неясності у змісті й формі чи мові релігійних творів, яке набирало рис глузування, сатиричного й гумористичного звучання.

Досить багато пародій з'явилося у XVI-XVII ст. на колядки та щедрівки, різдвяні обрядові дійства. Як правило, жартівливі пародії мали на меті висміяти, виставити на глум скупість господаря, який мало платив “за коляду”. Проте, часто знаходимо твори, де через надання жартівливого змісту автори намагаються знизити, виставити в комічному світлі певну подію, зафіксовану в колядці. Найбільше пародій написано на розповсюджену донині колядку “Бог предвічний народився”, де народження Христа, його чудодійна сила переноситься на побутові обставини:

Колядка:
“Бог предвічний народився.
Прийшов днесь со небес,
Аби був мир увесь
Розвеселився.”

Пародія:
“Бог предвічний гречки зародив,
То на крупи, то на кашу,
Бо я люблю Гандзю вашу,
Буду ся женив”.

[1, с. 43]

Подібно пародіюються й інші популярні колядки – “Нова радість стала”, “Ой на річці на Йордані” тощо. Зокрема, в пародії на останню колядку, як і на ряд інших, порушуються насущні соціальні проблеми, стосунки панів і кріпаків, судочинство. Тоді в пародіях, подібно як і в байках, діють алегоричні персонажі. Г. Нудьга наводить записану у XIX ст. пародію на щедрівку:

Щедрівка:
“Ой на ріці на Йордані
Там пречиста ризи прала.
Приспів
А виправши, повісила на ялині
Прилетіли два ангели....
Да взяли ризи на крилечка
Понесли ризи на небеса...”

[1, с. 45]

Пародія:
“Ой на ріці на Йордані
Приспів
Сидить баба у ковбані.
Сидить, сидить та й заснула,
Прийшла свиня та й зіпхнула.
Беруть свиню та й до пана,
Свиня каже: Я не пхала!
Беруть свиню до волості,
Свиня каже: Я йду в гості!”

Дослідник Г. Нудьга зауважив, що сатиричні мотиви в пародіях з’являються тоді, коли народ хоче по-своєму потрактувати офіційну політику, владу, Церкву, сказати власне слово про попа і попадю, пана, багача тощо. Тоді вживаються навіть грубі слова, непристойності, нецензурні вислови: “Народні пародії творилися, як правило, на християнські колядки, на твори книжні, які ширила церква, а народ їх сприймав жартівливо, гротескно й іронічно” [1, с. 46].

У пародіях на народні думи, які походять ще з XVII ст., лицарські доблесті переводяться у побутові умови вівчарів-наймитів, підкреслюється їх безправ’я, засуджується жорстокість панів. Пародія на думу “Про Михія” порушує громадянську тему. Тут протиставляється мужність і колишня слава запорожців нікчемності й мізерності гайдамацького руху. Боягузство Михія-гайдамаки відтінене відвагою козака Голоти, що підкреслює іронічне ставлення до козацьких нащадків, які остаточно погубили козацьку славу і силу, лицарський дух. Пародійна “Дума про вареники” нагадує сюжет дум “Олексій Попович” та “Плач невільників”, особливо стилізованим під опис бурі на Чорному морі початком: “Там вареники-невільники в сметані потопають” [1, с. 62].

Отже, у пародіях на церковні служби та на книжні церковні твори проявилось власне розуміння народом офіційного, утвердженого владою і церквою світогляду. Народ у своїй масі виявив негативне, критичне, часто зневажливе ставлення до чужої йому за духом творчості церковних авторів, канонічних церковних книг та усталених обрядів.

Пародії, які витворив народ, здебільшого гумористичні, з елементами сатири, пересипані гострим, часто дошкульно їдким дотепом, каламбуром, нерідко трапляються сцени чисто гротескного характеру. Сатиричний зміст пародії мають там, де об’єктом висміювання є Церква і її служителі. Це засвідчує особливе ставлення народу до цієї інституції, особливе, власне розуміння її призначення і ролі в суспільстві.

Окремої уваги заслуговує розповсюджена пародія на дипломатичне листування можновладців, яка виникла в середовищі українського козацтва приблизно 1620 р. – “Лист запорожців турецькому султанові”. Цей твір продовжує тему пародій на козацькі думи, тут особливо підкреслене лицарство козаків, які обороняють свою землю і народ, а розбою навчилися у загарбників-татар. Лист насичений глузливою, їдкою, дотепною лексикою,

сповнений іронії там, де стосується рис султана. Комічно смішною виступає аж надто підкреслена нагромадженими титулами пиха султана, вихваляння його могутності, самовпевненості. Іронію і комізм підсилюють гра слів, каламбур, образливі порівняння, принизливі приклади, круті запорізькі дотепи й жарти, народний гумор. Ділова мова дипломатичного листування пародійована грубуватою й образною простонародною лексикою.

Як особливий вираз світорозуміння пародія широко представлена в українській літературі, а не тільки в усній народній творчості. Найдавніші збережені зразки літературної пародії збереглися з XVI ст. – це пародії на заповіти та дарчі грамоти. Особливо цікавою видається пародія на сеймові промови, виголошені перед королем, так звана “Промова Івана Мелешка”. Це один із перших зразків ораторської прози сатирично-гумористичного спрямування в Україні. Дослідники вважають, що Іван Мелешко є історичною особою, він представляє інтереси шляхти, яка протестувала проти виселення з обжитих земель. Промова начебто виголошена перед польським королем Зигмундом III на сеймі 1589 р. Рядки твору сповнені соковитого гумору, іронії, комізму. Автор твердить, що за покійних королів жилося краще, не знали впливу заморських звичаїв. Тепер німці й ляхи вводять свої порядки, сіють розпусту, норовлять ущипнути жінок і дочок “за солодке м’ясо”. Багато з’явилося таких людей, що баламутять короля, “наша костка собачим м’ясом поросла і воняєт”, тому король повинен заохочувати “гетакого біса кулаком у морду”. Смішно виглядає у промові оборона старих звичаїв, коли “не знали годинників, а час вказував півень”.

Пародій, які вихваляють старі порядки, досить багато, до таких належать іронічні вихваляння купця Золотовича, прийнятого до раю за свою любов до консерватизму, а також пародія на “Універсали” Богдана Хмельницького, де автори виставляють не лише себе, а й гетьмана противником нововведень. Як бачимо, в українській пародії прослідковується протест проти всього віджилого, реакційного, боротьба світоглядних орієнтацій різних верств населення, що особливо ріднить пародію з романтичною іронією.

Пародійні автори дозволяють собі кепкувати вже у XVII ст. з урядових постанов, судових документів. Такі пародії особливо численні, вони висміюють казенну мову актів, нудний зміст, заплутаний стиль, безглузді вироки, смішні формальності, присутні в урядових інституціях та їх документах.

Ці пародії були своєрідним протестом здорового глузду людини проти чиновництва, неправедного й непрозорого суду, дивовижних заплутаних законів, карколомного стилю урядових документів, що робив їх цілком незрозумілими й недоступними. Казенний світ відгороджувався такими засобами від простої людини, щоб приховати свої зловживання владою. Пародії це викривали, тим більше, їх автори дозволяли собі натяки на реальні події, факти, імена, часто досить прозорі, як “Зиск от пана гроша, на калиті отриманий”, що відтворює дух судочинства, стиль казенних паперів, прийоми крутіства при розслідуванні справи й винесенні вироку. Іронічно звучать присуди до в’язниці, “кари на горло” начальників, одушевлення речей.

Аналіз пародії в контексті романтичної іронії дозволяє зробити певні висновки щодо значущості пародії для української культури доби романтизму. Очевидно, що в пародіях проглядається зіткнення двох світів, що характерно для романтичного світогляду, – офіційного, казенного, і світу звичайної слабкої людини, яка мріяла знайти опору, розраду, втіху та захист у релігії. Більш за все така людина очікувала розуміння своїх проблем – і це відображає пародія.

1. Нудьга Г.А. Пародія в українській літературі. – К.: Видавництво АН УРСР, 1961. – 173с.
2. Происхождение пародии. Из научного наследия О. М. Фрейденберг. //Учёные записки Тартусского университета. Труды по знаковым системам. – Тарту, 1973. – № 308. – с.490-497.
3. Українська народна сатира та гумор. – К., 1940. – 286с.
4. Lehman R. Die Parodie im Mittelalter. – München, 1925. – 183S.